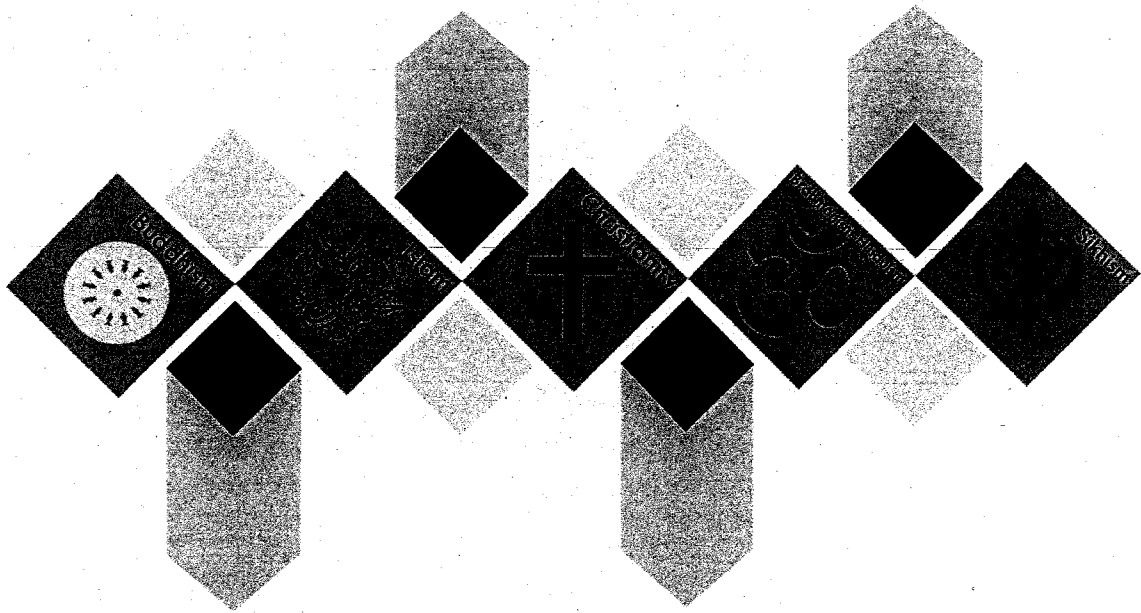


คู่มือ

การปฏิบัติพิธีทางศาสนาของแต่ละศาสนา

ในช่วงเวลาการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)



Ministry of Culture

กระทรวงวัฒนธรรม



Department of Religious Affairs

กรมการศาสนา



คำนำ

ตามที่องค์การอนามัยโลกได้ประกาศเมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๓ ว่าการระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (โควิด - ๑๙) ซึ่งเป็นโรคติดต่ออุบัติใหม่และระบาดอยู่ในหลายประเทศตั้งแต่ปลายปี ๒๕๖๒ เป็น “ภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระหว่างประเทศ” และต่อมาเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๓ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (โควิด - ๑๙) เป็นการระบาดใหญ่ โดยในประเทศไทยได้ปรากฏการระบาดของโรคภายในประเทศอันเนื่องมาจากผู้ป่วยเดินทางมาจากประเทศที่มีการระบาดของโรค ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ ประกาศแล้วว่าเป็นโรคติดต่ออันตรายและประกาศให้ท้องถิ่นกักโรคหรือกักโรคบางประเทศที่มีการแพร่ระบาดของโรคระบาดและมีผู้ป่วยเสียชีวิต ตลอดจนมีความเสี่ยงเป็นอันมากเขตติดต่อของโรคดังกล่าว ดังนั้น เพื่อเป็นการยกระดับการบริหารจัดการสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (โควิด - ๑๙) ในประเทศไทยให้อยู่ในวงจำกัด ลดผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของประชาชน เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ สร้างความตระหนักรู้เท่าทันและเตรียมความพร้อมในการรับมือกับการบังคับใช้กฎหมายให้ตรงกับความรุนแรงของปัญหา และวางมาตรการป้องกัน ควบคุมและช่วยเหลือผู้เฝ้าระวังผู้ได้รับผลกระทบอย่างเหมาะสม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ในฐานะหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการอุปถัมภ์ศาสนาต่าง ๆ จึงได้จัดทำคู่มือการปฏิบัติพิธีทางศาสนาของแต่ละศาสนาในช่วงเวลาการระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙) เพื่อเป็นแนวทางสำหรับศาสนิกชนแต่ละศาสนาสำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างเหมาะสม และถูกต้องตามหลักศาสนา เพื่อลดการสูญเสียและหยุดยั้งการแพร่กระจายเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (โควิด - ๑๙) โดยมุ่งหวังให้สถานการณ์กลับสู่สภาวะปกติโดยเร็ว

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

สารบัญ

| | |
|---|----|
| การปฏิบัติพิธีทางศาสนาของแต่ละศาสนาในช่วงเวลาการระบาด ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙) | |
| ข้อปฏิบัติสำหรับศาสนสถาน | ๑ |
| ข้อปฏิบัติสำหรับศาสนิกชนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา | ๑ |
| แนวทางการจัดการศพผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-๑๙ (covid-๑๙) เมื่อผู้ป่วยเสียชีวิต | ๑ |
| ข้อปฏิบัติสำหรับการปฏิบัติพิธีทางศาสนา | |
| พระพุทธศาสนา | ๒ |
| ศาสนาอิสลาม | ๓ |
| การกล่าวทักทาย/กล่าวสลาม | ๓ |
| การปฏิบัติศาสนกิจละหมาด | ๓ |
| การเยี่ยมและปฏิบัติต่อศพกรณีผู้เสียชีวิตจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙) | ๓ |
| การจัดกิจกรรมสาธารณะ | ๔ |
| การปฏิบัติศาสนกิจในเดือนรอมฎอน ประจำปีอิหฺเราะหฺศักราช ๑๔๔๑ (พ.ศ. ๒๕๖๓) | ๔ |
| ศาสนาคริสต์ | ๖ |
| นิกายโรมันคาทอลิก | ๖ |
| พิธีสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์และตรีวารปัสกา | ๖ |
| นิกายโปรเตสแตนต์ | ๗ |
| สภาคริสตจักรในประเทศไทย | ๗ |
| สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย | ๗ |
| มูลนิธิคริสตจักรคณะแบ็บติสต์ | ๗ |
| มูลนิธิคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสแห่งประเทศไทย | ๗ |
| พิธีนมัสการสรรเสริญพระเจ้า | ๗ |
| พิธีมหาสนิท | ๘ |
| พิธีรับบัพติศมา | ๘ |
| พิธีมงคลสมรส | ๙ |
| พิธีไว้อาลัยผู้เสียชีวิต | ๙ |
| ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู | ๑๐ |
| ศาสนาซิกข์ | ๑๑ |

การปฏิบัติพิธีทางศาสนาของแต่ละศาสนาในช่วงเวลาการระบาด ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙)

ข้อปฏิบัติสำหรับศาสนสถาน

- จัดทำเอกสาร สื่อประชาสัมพันธ์ให้ความรู้คำแนะนำการป้องกันกระจายของเชื้อโรคแก่ผู้มาเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การล้างมือที่ถูกวิธี และการสวมหน้ากากอนามัย
- จัดทำบัญชีลงชื่อสำหรับผู้เข้าร่วมประกอบศาสนกิจในแต่ละวัน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการติดตามตรวจสอบ
- มีการตรวจวัดอุณหภูมิผู้เข้าร่วมประกอบพิธี หากอุณหภูมิเกิน ๓๗.๕ องศาเซลเซียส ไม่อนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรม จัดหาเจลล้างมือแอลกอฮอล์ และหน้ากากอนามัย บริเวณภายในศาสนสถาน
- จัดให้มีการทำความสะอาดอุปกรณ์ และบริเวณที่มีผู้สัมผัสจำนวนมาก เช่น ราวบันได ลูกบิดประตู อุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องน้ำ ด้วยน้ำยาทำความสะอาด หรือ ๗๐ % แอลกอฮอล์ อย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง
- ให้มีการทำความสะอาดพื้นศาสนสถาน ตลอดจนพรมปูพื้นเป็นประจำ
- ศาสนสถานที่มีการจัดให้มีมัสยิดสำหรับเข้าเยี่ยมชมศาสนสถานหรือปฏิบัติศาสนพิธีให้ซักทำความสะอาดทุกครั้งหลังใช้งาน
- งดการให้ยืมหนังสือบทสวด ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมจัดหามาเอง
- จัดให้มีจุดปฐมพยาบาลเบื้องต้น พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการส่งตัวไปรักษาพยาบาล
- ลดความแออัดของผู้ร่วมประกอบพิธีทางศาสนา โดยให้ประกอบพิธีห่างกันอย่างน้อย ๑ เมตร
- จัดให้มีการเปิดประตู หน้าต่าง ผ้าม่าน เพื่อให้เกิดการถ่ายเทของอากาศภายในศาสนสถาน
- หากพบผู้ป่วยมาปฏิบัติศาสนพิธี หรือเข้ามาในศาสนสถานป่วยเป็นโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ให้ดำเนินการแยกผู้ป่วยและผู้สัมผัสกับผู้ป่วยตามแนวทางการสอบสวนโรค ของกรมควบคุมโรค และให้หยุดการประกอบพิธีกรรมทุกประเภทจนกว่าจะไม่พบผู้ป่วยรายใหม่อย่างน้อย ๒๘ วัน
- ผู้เดินทางกลับจากต่างประเทศ ไม่ควรเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา และควรกักตัวเพื่อสังเกตอาการเป็นเวลาอย่างน้อย ๑๔ วัน
- เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลศาสนสถานให้สวมใส่หน้ากากอนามัยตลอดการปฏิบัติหน้าที่

ข้อปฏิบัติสำหรับศาสนิกชนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

- ก่อนเข้าร่วมพิธีกรรมในศาสนสถาน ควรจัดเตรียมหน้ากากอนามัย ล้างมือด้วยสบู่หรือ ๗๐ % แอลกอฮอล์
- ล้างมือทุกครั้งหลังสัมผัสสิ่งที่มีบุคคลอื่น ๆ สัมผัสด้วยกันปริมาณมาก เช่น ลูกบิดประตู ราวบันได หนังสือ
- ผู้ที่มีอาการป่วย เช่น มีไข้ เจ็บคอ มีน้ำมูก แม้จะมีอาการไม่มาก ให้งดการร่วมประกอบพิธีกรรม
- ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมไม่ใช่สิ่งของ เช่น แก้วน้ำ หลอดดูดน้ำ ซ้อนอาหาร ผ้าต่าง ๆ เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น
- งดการใช้น้ำอุโบสถ บริโภค สำหรับบ่อน้ำ หรืออ่างน้ำที่ใช้ร่วมกัน
- สังเกตอาการผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม หากมีอาการไอ จาม ผิดปกติ ให้แยกนั่งห่างจากผู้อื่น

แนวทางการจัดการศพผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-๑๙ (covid-๑๙) เมื่อผู้ป่วยเสียชีวิต

- เจ้าหน้าที่จะดำเนินการเก็บศพโดยใส่ชุดป้องกัน PPE ตามมาตรฐาน
- ใช้ถุงซิปล้น้ำ ๒ ชั้น พร้อมป้ายแสดงสัญลักษณ์และใช้น้ำยาฆ่าเชื้อโรคทางด้านนอกถุง
- ไม่มีการอาบน้ำศพ รดน้ำศพ และฉีดยาศพ
- เมื่อบรรจุลงในถุง ๒ ชั้นแล้ว ไม่มีการเปิดถุงศพและนำเข้าตู้เย็นเก็บศพตามมาตรฐาน
- มอบให้ญาติไปดำเนินการตามพิธีกรรมทางศาสนาได้เช่น การเผา หรือฝัง โดยไม่มีการเปิดถุงอย่างเด็ดขาด

ที่มา : กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

ข้อปฏิบัติสำหรับการปฏิบัติพิธีทางศาสนา

พระพุทธศาสนา

- ให้วัดทั่วประเทศ ดำเนินการตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด
- ให้วัดทุกวัดทั่วราชอาณาจักรและวัดไทยในต่างประเทศงดจัดกิจกรรมที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันทุกประเภท ยกเว้น การปฏิบัติกิจของสงฆ์
- ขอความร่วมมือให้วัดหลีกเลี่ยง หรือเลื่อนการจัดกิจกรรมที่มีการรวมตัวของประชาชนจำนวนมาก และอาจมีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรค เช่น งานประจำปี ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัว การบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อน เป็นต้น
- หากไม่สามารถเลื่อนกิจกรรมดังกล่าวได้ ให้ดำเนินการตามมาตรการเฝ้าระวังและป้องกัน ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดอย่างเคร่งครัด เช่น การนั่งเจริญพระพุทธของพระสงฆ์ สามเณร และประชาชนที่ร่วมกิจกรรม ต้องนั่งระยะห่างกันประมาณ ๑ เมตร และวัดจะต้องจัดให้มีแอลกอฮอล์ล้างมือและหน้ากากอนามัย เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดและการติดเชื้อโรค

ที่มา : ๑. มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๗/๒๕๖๓ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม
๒. มติมหาเถรสมาคม พิเศษ ๒/๒๕๖๓ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม
๓. หนังสือเปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ฯ ที่ ป.ธ.ส. ๗๘/๒๕๖๓

ข้อปฏิบัติสำหรับการปฏิบัติพิธีทางศาสนา ศาสนาอิสลาม

การกล่าวทักทาย/กล่าวสลาม

- ให้หลีกเลี่ยงการสลามด้วยการสัมผัสมือการสวมกอด และการสัมผัสแก้มโดยให้ยกมือสลามกันเท่านั้น

การปฏิบัติศาสนกิจละหมาด

- ให้งดการละหมาดญะมาอะห์และการละหมาดวันศุกร์ (ญุมอะฮ์) ที่มีสยิดเป็นการชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๓ เป็นต้นไป จนกว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวจะมีสภาวะการณ์ในทางที่ดีขึ้น โดยให้สับปุระชะหมาดคูฮรี ๔ รอกาอัต ที่บ้านแทน ทั้งนี้งดการละหมาดวันศุกร์ในสถานการณ์เกิดโรคระบาดร้ายแรง ถือเป็นอุปสรรคที่อนุโลมให้งดเว้นการละหมาดวันศุกร์นั้นได้
- ให้กลุ่มญะมาอะห์ดับสิ้นงดกิจกรรมทุกประเภท ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

การเยี่ยมและปฏิบัติต่อศพกรณีผู้เสียชีวิตจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙)

- ให้ประธานเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลในการจัดการศพ ให้บุคคลที่เป็นมุสลิมทำการตะยัมมูมแทนการอาบน้ำศพในห้องปลอดเชื้อหรือสถานที่ที่จัดเตรียมไว้โดยเฉพาะ ทั้งนี้ ให้ทำตะยัมมูมก่อนบรรจุศพลงในอุ้ง โดยผู้ทำหน้าที่ตะยัมมูมสวมชุดป้องกันการติดเชื้อ (PPE) ตั้งเจตนา (เนียต) ว่า “ข้าพเจ้าตั้งใจตะยัมมูมแทนการอาบน้ำให้แก่ศพนี้เพื่ออัลลอฮ์ ตะอาลา” โดยให้เนียตขณะยกฝ่ามือขึ้นหลังจากตบฝุ่นแล้ว ไขฝ่ามือทั้ง ๒ ข้างตบฝุ่นครั้งที่ ๑ เพื่อลูบใบหน้าศพ และตบฝุ่นครั้งที่ ๒ เพื่อลูบมือจนถึงข้อศอกหรืออย่างน้อยที่สุดลูบไปถึงข้อมือทั้ง ๒ ข้าง แล้วปิดถุงบรรจุศพโดยถือเอาถุงบรรจุศพเป็นกะฝั้น และให้ผู้นั้นทำการละหมาดให้แก่ศพ ณ สถานที่แห่งนั้น ทั้งนี้ ในกรณีที่ไม่สามารถทำตะยัมมูมได้ ให้ละหมาดแก่ศพในสภาพนั้น และหรือนำศพไปฝัง ณ สุสาน โดยไม่ต้องมีการละหมาดให้แก่ศพ
- หากการสัมผัสศพโดยตรงนั้นไม่ปลอดภัยต่อผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ทำตะยัมมูม อนุญาตให้ทำตะยัมมูมบนถุงห่อศพ โดยไม่ต้องแกะถุงออก
- กรณีผู้ทำตะยัมมูมได้ละหมาดญะนาเซห์ให้แก่ศพแล้ว ให้รับนำศพไปฝังที่สุสานทันที แต่หากยังมีได้ละหมาดญะนาเซห์ให้แก่ศพ ให้ญาติของผู้เสียชีวิต (เฉพาะญาติใกล้ชิดเท่านั้น) ละหมาดที่สุสาน โดยให้ผู้ร่วมละหมาดป้องกันตนเองโดยการสวมใส่หน้ากากอนามัย และเว้นระยะห่างระหว่างกัน ๒ เมตร ทั้งนี้ ให้ฝังศพผู้เสียชีวิตในท่านอนตะแคงขวาหันหน้าไปทางกิบละห์ (ทิศตะวันตก)
- ห้ามญาติผู้เสียชีวิตและผู้มาเยี่ยม สัมผัสหรือจูบศพ (มัยยิต)
- กรณีไม่มีบุคลากรหรือแพทย์มุสลิม ขอให้ทางโรงพยาบาลหรือญาติของผู้เสียชีวิตติดต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรืออิหม่ามในพื้นที่ของผู้เสียชีวิต มารับศพไปจัดการละหมาดและฝังทันที โดยให้ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างเคร่งครัด จนการฝังแล้วเสร็จ ทั้งนี้ หากจังหวัดใดไม่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ให้โรงพยาบาลหรือญาติของผู้เสียชีวิตติดต่อไปยังสำนักจุฬาราชมนตรี เพื่อประสานงานส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

การจัดกิจกรรมสาธารณะ

- งดการจัดกิจกรรมและการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ได้แก่ การจัดงานการกุศลขององค์กรมัสยิด มูลนิธิ สมาคม ชมรม งานบรรยายศาสนธรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์/ประจำเดือน การเรียนการสอนศาสนา ทั้งการสอนอัลกุรอาน และศาสนาภาคบังคับ โดยให้ผู้ปกครองดูแลบุตรหลานของตนให้ทบทวนบทเรียนดังกล่าวภายในบ้าน
- งดการจัดกิจกรรม และการออกตะอวัหะห์หรือตบลิษ (การเชิญชวนให้ศาสนิกชนทำความดี)
- ให้กลุ่มละหมาอะห์ตบลิษงดกิจกรรมทุกประเภท ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- งดหรือเลื่อนการจัดงานฉลองมงคลสมรสไปก่อน
- งดหรือเลื่อนการทำตะฮ์นีก (เปิดปากเด็กทารกแรกเกิด)
- งดการรับประทานอาหารแบบใส่ถาดรวม ให้แบ่งใส่ภาชนะที่ใช้เฉพาะของตนเอง และงดการรับประทานอาหารแบบใช้มือป้อน โดยให้ใช้ช้อนที่ใช้เฉพาะของตนเองหรือล้างมือให้สะอาด และใช้ช้อนกลางเฉพาะบุคคลในการรับประทานอาหาร

การปฏิบัติศาสนกิจในเดือนรอมฎอน ประจำปีอิหฺเราะห์ศักราช ๑๔๔๑ (พ.ศ. ๒๕๖๓)

ในหัวระหว่างวันที่ ๒๔ หรือ ๒๕ เมษายน - ๒๓ หรือ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๓ นี้ จะตรงกับเดือนรอมฎอนที่มุสลิมต้องปฏิบัติศาสนกิจการถือศีลอดและการทำกิจกรรมต่างๆ ในเดือนที่สำคัญยิ่งนี้ ซึ่งจะมีการรวมตัวกันเป็นหมู่คณะ ณ มัสยิด เคหสถาน หรือสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ และในสถานการณ์ที่ยังคงพบผู้ติดเชื้ออย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรการเพิ่มเติมเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙) ดังนี้

๑. การดูดวงจันทร์เพื่อกำหนดวันที่ ๑ ของเดือนรอมฎอน ประจำปีอิหฺเราะห์ศักราช ๑๔๔๑ (พ.ศ. ๒๕๖๓) นี้ ให้เป็นหน้าที่ของผู้ที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเท่านั้น

๒. การถือศีลอดเดือนรอมฎอนให้ถือปฏิบัติตามปกติที่บทบัญญัติศาสนากำหนด ยกเว้นผู้ที่ได้รับผ่อนผันตามหลักการศาสนาเท่านั้น ทั้งนี้ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙) มิได้เป็นอุปสรรคให้งดการถือศีลอดแต่ประการใด ตลอดจนการกลืนน้ำลายที่ไม่เจือปนเศษอาหารที่อยู่ในช่องปากก็มิได้ทำให้การถือศีลอดบกพร่องแต่อย่างใด กลับเป็นการรักษาร่างกายและลำคอให้ชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น จึงไม่ควรถ่มน้ำลายในสถานที่สาธารณะโดยเด็ดขาด เพราะจะทำให้เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อในสถานการณ์ปัจจุบัน

๓. งดการจัดเลี้ยงอาหารละศีลอดที่มัสยิด เคหสถาน หรือสถานที่ที่จัดเตรียมให้ หากมีความประสงค์ให้จัดทำอาหารปรุงสุกที่บ้านและจัดใส่ภาชนะบรรจุภัณฑ์ให้ถูกต้องตามสุขลักษณะแล้วแจกจ่ายให้แก่เพื่อนบ้านและญาติใกล้ชิดแทนการจัดเลี้ยงที่มารวมกันเป็นหมู่คณะ

๔. กรณีสมาชิกในครอบครัวละศีลอดหรือรับประทานอาหารซาโฮรร์ร่วมกัน ให้หลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารในภาชนะร่วมกัน และให้นั่งห่างกันอย่างน้อย ๑ เมตร ล้างมือให้สะอาดทั้งก่อนและหลังรับประทานอาหาร

๕. งดการเอี้ยะติกาฟ และการละหมาตญะมาอะห์เป็นสุนนะห์ (สุนัต) ประเภทต่างๆ ในคำคืนของเดือนรอมฎอน ได้แก่ การละหมาตตะรอเวียะห์ การละหมาตวิตรี (วิเตร์) และการละหมาตตะฮัจญุด ตลอดจนกิจกรรมการรวมตัวอื่นๆ ที่มัสยิด หรือในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้

๖. ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแจ้งไปยังมัสยิดในการสร้างความเข้าใจเรื่องการจ่ายชะกาตฟิตรี และพิดยะห์ล้วงหน้า ที่สามารถกระทำได้ตั้งแต่เข้าสู่เดือนรอมฎอน โดยมีให้มัสยิดเป็นผู้รวบรวม และขอให้สับปุรุษ

ทุกคนร่วมมือในการมอบชะกาดพิตรและพิดยะห์ดังกล่าวให้กับมัস্যิด เพื่อนำไปช่วยเหลือครอบครัวที่เดือนร้อนใน
สถานการณ์ปัจจุบัน

ที่มา : ๑. ประกาศจุฬาราชมนตรี เรื่องมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙
(COVID-๑๙) (ฉบับที่ ๒/๒๕๖๓)

๒. ประกาศจุฬาราชมนตรี เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙
(COVID-๑๙) ว่าด้วยเรื่อง การงดละหมาดญะมาอะฮ์ การงดละหมาดวันศุกร์ (ญุมอะฮ์) ที่มัস্যิด การจัดกิจกรรม
ของกลุ่มญะมาอะฮ์ดับลิหม และการจัดการกับศพ (มัยยิต) (ฉบับที่ ๓/๒๕๖๓)

๓. แนวทางและวิธีการจัดการศพมุสลิมที่เสียชีวิตจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙)
ลงวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๓

๔. ประกาศจุฬาราชมนตรี เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙
(COVID-๑๙) ว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจในเดือนรอมฎอน ประจำปีฮิจเราะห์ศักราช ๑๔๔๑ (พ.ศ. ๒๕๖๓)
(ฉบับที่ ๔/๒๕๖๓)

ข้อปฏิบัติสำหรับการปฏิบัติพิธีทางศาสนา ศาสนาคริสต์

นิกายโรมันคาทอลิก

๑. งดพิธีบูชาขอบพระคุณและพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา ขอให้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของบิชอปในแต่ละสังฆมณฑล
๒. สำหรับวัดที่ดำเนินศาสนพิธีและไม่มีรายงานเกี่ยวกับการติดโรคระบาด มีมาตรการการร่วมพิธีกรรม ดังนี้
 - สัตบุรุษที่มีอาการคล้ายหวัด ได้แก่ เป็นไข้ หรืออาการหวัด รวมถึงผู้ที่มีสุขภาพอ่อนแอ มีโรคประจำตัว ขอให้สวดภาวนาอ่านพระคัมภีร์อยู่ที่บ้าน
 - ให้ศาสนบริกรช่วยลดระยะเวลาของพิธีกรรมลง หรือประกอบพิธีแบบสั้น
 - พิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ขอให้งดพิธีล้างเท้า และสำหรับการนมัสการไม้กางเขนวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ ขอให้ศาสนบริกรอ่านอย่างละเอียดตามเอกสารแนบจากฝ่ายพิธีกรรม
 - การโปรดศีลอภัยบาป กรณีที่มีการสารภาพบาปแบบบุคคลทั้งศาสนบริกรและผู้สารภาพบาปต้องอยู่ในที่โล่งและทั้งสองบุคคลต้องใส่หน้ากากอนามัยและได้รับการป้องกันอย่างปลอดภัย
 - การประกอบพิธีสมรส และพิธีปลงศพ ขอให้อยู่ในดุลยพินิจของ บิชอปของแต่ละเขตศาสนปกครอง และสภาพแวดล้อมของแต่ละวัด
 - การโปรดศีลเจิมผู้ป่วยในวาระผู้ป่วยใกล้สิ้นชีวิต ขอให้ผู้ที่เป็นศาสนบริกรต้องใช้ดุลยพินิจและความรอบคอบสูงสุด โดยใช้หน้ากากอนามัยและถุงมือ

พิธีสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์และตรีวารปัสกา

- วันอาทิตย์ไบบลาน การระลึกถึงการเสด็จเข้ากรุงเยรูซาเล็มขององค์พระผู้เป็นเจ้าให้จัดฉลอง ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับอาสนวิหาร สามารถนำบทพิธีแบบที่ ๒ มาดัดแปลงได้ ส่วนตามวัด และสถานที่อื่น ๆ ให้ใช้แบบที่ ๓ (แบบที่ ๓ ที่ว่านี้ สำหรับประเทศไทยในหนังสือพิธีสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ คือ แบบที่ ๒ การเข้าโบสถ์อย่างธรรมดา)
- มิสซาเสกน้ำมัน โดยการประเมินจากสถานการณ์จริงของท้องถิ่นในแต่ละประเทศ สภาพระสังฆราชสามารถแนะนำให้เลื่อน และเลือกวันที่เหมาะสมเพื่อประกอบพิธีนี้ในโอกาสอื่น
- วันพฤหัสบดีศักดิ์สิทธิ์ พิธีล้างเท้าซึ่งไม่บังคับอยู่แล้ว ให้งดเสีย ตอนท้ายของพิธีมิสซาระลึกถึงการเลี้ยงขององค์พระผู้เป็นเจ้า ก็ให้งดการแห่ศีลมหาสนิทไปยังที่พักศีลเช่นกัน และให้เก็บศีลมหาสนิทไว้ในตู้ศีลตามปกติ วันนี้ อนุญาตให้พระสงฆ์ทุกองค์สามารถถวายบูชามิสซาได้ ณ ที่ที่เหมาะสม แม้จะไม่มีสัตบุรุษมาร่วมก็ตาม
- วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ ในบทภาวนาของมวลถน พระสังฆราชควรกำหนดให้เพิ่มเจตนาพิเศษเพื่อผู้ทุกข์ยาก ผู้ป่วย และผู้ล่องลับ (cf. Missale Romanum) การนมัสการไม้กางเขนด้วยการจับนั้นให้กระทำเฉพาะประธานแต่เพียงผู้เดียว
- คินตันเฝ้าปัสกา ให้จัดฉลองเฉพาะที่อาสนวิหารและที่วัดเท่านั้น สำหรับ “พิธีศีลล้างบาป” ให้คงไว้เพียงแค่ “พิธีรื้อฟื้นคำสัญญาแห่งศีลล้างบาป” (cf. Missale Romanum)

ที่มา : ๑. กฎุฎาพิธีกรรมในช่วงเวลาการระบาดของไวรัส COVID-๑๙ (ฉบับที่ ๒) สำนักงานสมณกระทรวง
การวักจืดพระเจ้าและศีลศักดิ์สิทธิ์ ๒๕ มีนาคม ๒๐๒๐

๒. สาสน์อภิบาล เลขที่ สทท. ๐๓๒/๒๐๒๐ เรื่องการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคร้าย ไวรัสโคโรนา
(โควิด๑๙)

นิกายโปรเตสแตนต์

สภาคริสตจักรในประเทศไทย

รณรงค์ให้มีการอธิษฐานส่วนบุคคล เพื่อทูลขอการทรงช่วยเหลือจากองค์พระผู้เป็นเจ้า สำหรับทุกคนที่ได้รับผลกระทบ ให้มีกำลังใจผ่านพ้นวิกฤตินี้ และขอพระองค์ทรงอวยพระพร ประธานสตีปัญญาแก่ทุกคนที่มีส่วนรับผิดชอบแก้ไขสถานการณ์ให้สำเร็จ

สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย

การนมัสการ สรรเสริญพระเป็นเจ้า ซึ่งเป็นศาสนพิธีทางจิตวิญญาณที่คริสตศาสนิกชนได้ยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดังนั้น คริสตจักรจึงสมควรปฏิบัติศาสนพิธี และศาสนกิจในวันอาทิตย์ โดยร่วมมือกับทางภาครัฐในการมีมาตรการ ระวัง ป้องกัน ไม่ให้เกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-๑๙ ตามแนวทางมาตรการทางเลือก ตามที่คริสตจักรแต่ละแห่งเลือกปฏิบัติตามที่เห็นว่าเหมาะสม ดังนี้

๑. ให้บรรดาผู้สมัครใจมานมัสการที่โบสถ์จำนวนหนึ่งและให้อีกจำนวนหนึ่งดูการถ่ายทอดสดอยู่ที่บ้านหรือที่ใดๆ ที่เหมาะสม
๒. ให้มีแต่ถ่ายทอดสดจากคริสตจักร โดยสมาชิกอยู่บ้านร่วมนมัสการผ่านการถ่ายทอดสด
๓. ให้คริสตจักรแบ่งสมาชิกเป็นหลาย ๆ กลุ่ม กระจายไปเป็นโซนพื้นที่ต่าง ๆ และมีการนมัสการกันเฉพาะกลุ่มก็ได้

มูลนิธิคริสตจักรคณะแบปติสต์

๑. คริสตจักรสามารถจัดให้มีการนมัสการโดยการถ่ายทอดสดจากคริสตจักร โดยสมาชิกสามารถนมัสการอยู่ที่บ้านได้
๒. การถวายทรัพย์สินสามารถถวายโดยตรงเข้าคริสตจักรทางเลขบัญชีธนาคารของคริสตจักร
๓. คริสตจักรที่มีพิธีนมัสการสรรเสริญพระเป็นเจ้าที่โบสถ์ให้ดำเนินการตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด

มูลนิธิคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ็ดเวนติสแห่งประเทศไทย

พิธีนมัสการสรรเสริญพระเจ้า

การนมัสการ

ก. การนมัสการที่คริสตจักรตามปกติ เพื่อปฏิบัติตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด ให้ทุกคนปฏิบัติดังนี้

๑. วัดอุณหภูมิร่างกายของผู้เข้าร่วมนมัสการทุกคน ผู้ใดมีอุณหภูมิตั้งแต่ ๓๗.๕ องศาเซลเซียสขึ้นไป ไม่อนุญาตให้เข้าร่วมนมัสการ แนะนำให้กักตัวก่อน และหากยังมีไข้ให้รีบไปพบแพทย์
๒. ให้มีสมุดบันทึก ลงชื่อผู้ที่เข้าร่วมนมัสการทุกคน
๓. เตรียมแอลกอฮอล์หรือเจลสำหรับล้างมือไว้ที่ประตูโบสถ์ให้ทุกคนที่เข้าร่วมนมัสการใช้ล้างมือก่อนเข้าร่วมนมัสการ
๔. ให้ทุกคนสวมหน้ากากอนามัย

๕. เตรียมหน้ากากอนามัยไว้ที่หน้าโบสถ์สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำหน้ากากอนามัยมา

๖. ให้แต่ละคนนั่งห่าง ๑.๕ - ๒ เมตรขึ้นไป

๗. งดการรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันที่โบสถ์

ข. การนมัสการโดยการถ่ายทอดสด (ออนไลน์) คริสตจักรสามารถจัดให้มีการนมัสการโดยการถ่ายทอดสดจากคริสตจักร โดยสมาชิกสามารถนมัสการอยู่ที่บ้านได้

๑. ให้เฉพาะเฉพาะช่างเทคนิค ผู้ดำเนินรายการ และผู้ที่มีหน้าที่สอนพระคัมภีร์เข้าไปในห้องถ่ายทอดสดเท่านั้น

๒. ให้แต่ละคนที่เข้าไปในห้องถ่ายทอดสดสวมหน้ากากอนามัย

๓. ให้แต่ละคนที่เข้าไปในห้องถ่ายทอดสดนั่งห่างกันตั้งแต่ ๑.๕ - ๒ เมตรขึ้นไป

๔. เมื่อเสร็จหน้าที่ให้กลับบ้านและชำระตัวให้สะอาด

ค. การถวายทรัพย์สิน

๑. ให้สมาชิกถวายเข้าบัญชีธนาคารของคริสตจักรโดยตรง

๒. ผู้ที่ไม่สามารถถวายเข้าบัญชีธนาคารของคริสตจักรได้ ให้ถวายใส่ซองเก็บไว้ เมื่อสถานการณ์กลับเข้าสู่สภาวะปกติให้นำมาถวายที่คริสตจักร

พิธีมหาสนิท

ให้คริสตจักรทุกแห่งภายใต้มูลนิธิคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสแห่งประเทศไทย หยุดการจัดพิธีมหาสนิทในช่วงที่ยังมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด ๑๙ ไว้ก่อน จนสถานการณ์ทุกอย่างกลับเป็นปกติจึงจะอนุญาตให้มีการจัดพิธีมหาสนิทได้

พิธีรับบัพติศมา

ให้คริสตจักรทุกแห่งภายใต้มูลนิธิคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสแห่งประเทศไทย หยุดการทำพิธีรับบัพติศมาไว้จนกว่าสถานการณ์กลับเป็นปกติ แต่หากมีความจำเป็นต้องรับบัพติศมาในช่วงนี้ ให้ปฏิบัติตามระเบียบดังต่อไปนี้

๑. ให้ศาสนาจารย์ผู้ประกอบพิธีและผู้ที่จะรับบัพติศมา กักตัวก่อน ๑๔ วันก่อนประกอบพิธี จนกว่าจะแน่ใจได้ว่าปลอดภัยจากเชื้อไวรัสโควิด ๑๙ จึงจะให้ทำพิธีได้

๒. ให้ตรวจวัดอุณหภูมิร่างกายก่อนทำพิธีรับบัพติศมา หากใครมีอุณหภูมิตั้งแต่ ๓๗.๕ องศาเซลเซียสขึ้นไป ไม่อนุญาตให้เข้าพิธี

๓. ให้ผู้ที่จะรับบัพติศมาเข้าไปอยู่ในน้ำเท่านั้น ส่วนศาสนาจารย์ผู้ทำพิธีให้อยู่ภายนอก เมื่อศาสนาจารย์อธิษฐานเสร็จให้ผู้ที่จะรับบัพติศมาจุ่มทั้งตัวลงในน้ำทั้งตัวและขึ้นมาด้วยตนเอง

๔. ในกรณีที่มิคนรับบัพติศมาพร้อมกันมากกว่าหนึ่งคน ให้ใช้สระน้ำคนละที่ อ่างน้ำคนละใบ หรือใช้น้ำที่ไหลเท่านั้น

๕. ไม่อนุญาตให้มีการจับมือแสดงความยินดี แต่ให้ทักทายกันห่างๆ หรือแสดงความยินดีผ่านสื่ออื่นได้

๖. ให้คนที่อยู่ในพิธียืนห่างกัน ๑.๕ - ๒ เมตรขึ้นไป

๗. ให้ทุกคนที่อยู่ในพิธีใส่หน้ากากอนามัย

พิธีมงคลสมรส

ให้สมาชิกของคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสในประเทศไทยทุกคนที่ประสงค์จะจัดพิธีสมรสในช่วงที่ยังมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด ๑๙ เลื่อนการจัดพิธีสมรสออกไปจนกว่าสถานการณ์ทุกอย่างจะเป็นปกติ

พิธีไว้อาลัยผู้เสียชีวิต

๕.๑. คนที่เสียชีวิตด้วยโรคอื่นที่ไม่ใช่ไวรัสโควิด ๑๙ ให้ปฏิบัติดังนี้

ก. พิธีที่บ้าน/ที่โบสถ์

๑. ให้จัดพิธีไว้อาลัยไม่เกิน ๒ วัน
๒. ให้วัดอุณห์ภูมิร่างกายของทุกคนที่เข้าร่วมไว้อาลัย หากใครมีอุณห์ภูมิตั้งแต่ ๓๗.๕ องศาเซลเซียสขึ้นไป ไม่อนุญาตให้เข้าร่วมพิธีไว้อาลัย และให้กักตัวไว้ หากยังมีไข้ต่อเนื่องให้ไปพบแพทย์
๓. ให้มีสมุดบันทึกลงชื่อผู้ที่เข้าร่วมพิธีไว้อาลัยทุกคน
๔. เตรียมแอลกอฮอล์ให้ทุกคนที่มาพร้อมพิธีไว้อาลัยใช้ล้างมือ
๕. ให้ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีไว้อาลัยสวมหน้ากากอนามัย
๖. เตรียมหน้ากากอนามัยให้คนที่ไม่ได้นำหน้ากากอนามัยมา
๗. ให้แต่ละคนอยู่ห่างกัน ๑.๕ - ๒ เมตรขึ้นไป
๘. อาหารให้จัดเป็นอาหารกล่อง
๙. จัดจัดพวงหรีด

ข. พิธีที่สุสาน

๑. ให้แต่ละคนยืนห่างกัน ๑.๕ - ๒ เมตรขึ้นไป
 ๒. ไม่อนุญาตให้เปิดโลงศพเพื่อดูก่อนเผาหรือฝัง
 ๓. หลังเสร็จพิธีให้แต่ละคนรีบกลับบ้านและอาบน้ำชำระตัวให้สะอาด
- ๕.๒. ศพที่เสียชีวิตด้วยไวรัสโควิด ให้ปฏิบัติดังนี้
- ๑.ให้นำศพไปที่สุสาน
 ๒. อนุญาตให้เฉพาะผู้ทำพิธีและญาติสนิทมิตรสหายเท่าที่จำเป็นเท่านั้นเข้าร่วมพิธี
 ๓. ในพิธีให้ผู้ทำพิธีอ่านพระคัมภีร์และอธิษฐานแล้วให้ดำเนินการเผาหรือฝังให้

เร็วที่สุด

๔. หลังเสร็จพิธีให้แต่ละคนรีบกลับบ้านและอาบน้ำชำระตัวให้สะอาด
๕. ให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมในงานศพกักตัว ๑๔ วัน หากมีไข้ให้รีบไปพบแพทย์
๖. ให้ปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ของกระทรวงสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด

- ที่มา : ๑. หนังสือสภากิจคริสตจักรในประเทศไทย ที่ ส.ค.๑๐๓/๒๘๓/๒๐๒๐ ลงวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๐๒๐
๒. หนังสือสภากิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย ที่ ๐๙๐/สคท.๒๐๒๐ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๐๒๐
๓. หนังสือมูลนิธิคริสตจักรคณะแบ็บติสต์ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๐๒๐
๔. หนังสือมูลนิธิคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสแห่งประเทศไทย ที่ ขอ ๐๐๑/๐๔๐/๒๐๒๐ ลงวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๐๒๐

ข้อปฏิบัติสำหรับการปฏิบัติพิธีทางศาสนา

ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู

๑. เทวสถานสำหรับพระนคร ทำความสะอาดและฉีดพ่นยาฆ่าเชื้อสถานที่ภายในโบสถ์ทั้ง ๓ หลัง และอุปกรณ์ภายในสำนักงาน ตลอดจนชัก รีด ทำความสะอาดชุดลำลองต่าง ๆ เป็นประจำทุกวัน และให้บริการเจลล้างมือแอลกอฮอล์ภายในโบสถ์ทั้ง ๓ หลัง ห้องปุญศาลา ห้องนิทรรศการ ห้องสมุดสำนักงาน และสุขุล้างมือห้องสุขา

๒. เทวสถานสำหรับพระนคร ไม่อนุญาตให้คณะพราหมณ์และเจ้าหน้าที่ของเทวสถานเดินทางไปต่างประเทศ หากเดินทางไปต่างประเทศ (ก่อนวันออกมาตรการ วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๓) ให้พักเพื่อสังเกตอาการที่บ้าน ระยะเวลา ๑๔ วัน และให้ใช้หน้ากากอนามัยเป็นประจำทุกวัน

๓. ให้เจ้าหน้าที่เทวสถานสำหรับพระนครสวมใส่หน้ากากตลอดเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่ และตรวจวัดอุณหภูมิคัดกรองผู้เข้ามาในศาสนสถาน

๔. เทวสถานสำหรับพระนคร ปิดศาสนสถานเป็นการชั่วคราว จนถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๓ หรือสถานการณ์การแพร่กระจายไวรัสจะดีขึ้น

๕. สมาคมฮินดูสมาชิกกิจกรรมพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งหมด หากมีพิธีการสำคัญที่ไม่สามารถงดได้ ทางวัดเทพมณเฑียรจะให้พราหมณ์ทำพิธีฯ กันเองภายในส่วนพิธีกรรม แต่ไม่อนุญาตให้ศาสนิกชนเข้าร่วมในพิธีแต่อย่างใดโดยเด็ดขาด

ที่มา : ๑. มาตรการป้องกันควบคุมโรค COVID-๑๙ เทวสถานสำหรับพระนคร (โบสถ์พราหมณ์)

๒. หนังสือสมาคมฮินดูสมาช ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๓

ข้อปฏิบัติสำหรับการปฏิบัติพิธีทางศาสนา

ศาสนาซิกข์

สมาคมนามธารีสังคัตแห่งประเทศไทย

๑. ให้งดกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ที่ศาสนิกชนมาร่วมชุมนุมกันจำนวนมาก เว้นแต่ศาสนิกชนที่จะเข้ามากราบไหว้หรือนมัสการภายในศาสนสถานเท่านั้น หรือผู้ที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการให้เข้ามาประกอบพิธีโดยมีผู้เข้าร่วมจำนวนไม่มาก เช่น พิธีภายในครอบครัว พิธี Hawan Varni เป็นต้น โดยได้ประกาศให้สมาชิกและศาสนิกชนได้ทราบ ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๓ โดยถึงวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๓

๒. ปรับเปลี่ยนรูปแบบของโรงทาน สำหรับบุคคลทั่วไปจากเดิมที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามารับประทานอาหารวันละ ๒ มื้อ ภายในบริเวณที่จัดไว้ภายในสมาคม ภายหลังประกาศนี้ได้ปรับเปลี่ยนโดยทำเป็นการอาหารกล่อง เพื่อแจกจ่ายนำไปรับประทานที่อื่นภายนอกศาสนสถาน

๓. นักบวชที่ต้องมอบขนมหวานในพิธีต่างๆ จะต้องสวมหน้ากากอนามัยและใส่ถุงมือที่ฆ่าเชื้อและ โดยใช้ช้อนกลางตักจากภาชนะใส่ในมือของศาสนิกชนโดยระมัดระวังไม่ให้สัมผัสกับมือ

ที่มา : ประกาศสมาคมนามธารีสังคัตแห่งประเทศไทย ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๓

คู่มือการปฏิบัติพิธีทางศาสนาของแต่ละศาสนา
ในช่วงเวลาการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)



Ministry of Culture
กระทรวงวัฒนธรรม



Department of Religious Affairs
กรมการศาสนา